

Tuntematon taistelumaalari ja Pohjois-Afrikan kuvaaja

■ RIITTA KONTTINEN

Tom Backmansson, Marie-Sofie Lundström, Tutta Palin & Marju Rönkkö: *Hugo Backmansson – konstnär, officer och äventyrare*. SLS 2010. (Suomeksi: *Hugo Backmansson – taiteilija, upseeri ja seikkailija*. Otava 2010.)

Hugo Backmansson (1860–1953) on outo lintu Suomen taidehistoriassa. Hän oli orientalisti ja taistelumaalari, ja ensin mainittuja meillä on ollut vain muutama harva, perinteisiä akateemisia taistelumaalareita ei juuri muita kuin hän. Backmansson sai oppinsa Pietarin taideakatemiassa, mikä ei myöskään ollut 1800-luvulla tavanomaista, sillä useimmat taidemaalarit hakeutuivat autonomian ajan alussa Tukholmaan, sitten Saksaan ja vuosisadan lopulla Ranskaan ja Italiaan. Esteenä oli monesti kielitaidon puute, 1800-luvun loppuvuosina ehkä myös kasvavan venäläisen painostuksen nostattama vastustusmieliala.

Hugo Backmanssonille, joka toimi upseerina Venäjän armeijassa, hallitsi kielen ja tunsi kulttuurin, valinta oli itsestään selvä ja ainoa mahdollinen siinä vaiheessa, kun hän syyskuussa 1894 Moskovan-komennukseen tympääntyneenä pääsi aloittamaan Pietarissa pitkään kaihoamansa akateemiset taideopinnot. Tuloksena oli vankka piirustustaito, joka näkyy kautta koko tuotannon, muotokuvamaalauksen hallinta ja kyky rakentaa suuria taistelukohtauksia. Paradoksaalisesti ehkä juuri nämä

teknistä osaamista ja realistista esitystapaa painottavat taidot sittemmin on Suomessa katsottu Backmanssonille jollain tavoin miinukseksi – hän ei kuulunut niihin, joiden koettiin vievän suomalaista taidetta kohti modernismia.

Suomen taidehistoriankirjoituksessa vallinnut tarve nostaa esille vain niitä taiteilijoita, joihin on pidetty ”edistyksellisinä”, on syrjäyttänyt monia tähän ajateltuun soveltumattomia. Hugo Backmansson, jonka taidetta Amos Andersonin taidemuseo esitteli kesällä 2010 Söderlångvikissa ja syksyllä laajemmin Helsingissä, kuuluu näihin syrjäytettyihin. Hänen taiteensa vastaanotto kotimaassa oli 1800-luvun lopussa vielä myönteistä, mutta uuden vuosisadan puolella arvostelijat alkoivat suhtautua siihen yhä negatiivisemmin. Tästä oli lopulta seurauksena, että hän alkoi itsekin puhua itsestään mieluummin upseerina ja amatöörimaalarina kuin ammattitaiteilijana.

Synnöve Malmströmin Amos Anderson -taidemuseoon kokooma näyttely käsitti esimerkkejä sekä muotokuva- että taistelumaalauksista ja laajan otoksen Tunisiassa ja Marokossa syntyneitä teoksia, joiden joukosta omaksi kokonaisuudekseen erottuivat mestarilliset, kevyellä kädellä toteutetut akvarellit. Esimerkkejä niistä on valittu myös näyttelyyn liittyvään kirjaan *Hugo Backmansson – konstnär, officer och äventyrare* (*Hugo Backmansson – taiteilija, upseeri ja seikkailija*), joka tukee näyttelyä ja avaa monta ovea tämän melko tuntemattomaksi jääneen taiteilijan maailmaan.

Kirjan kaikilla neljällä kirjoittajalla on vankka tausta. Elämä-

Hugo Backmansson: Oma-kuva, 1908. Akvarelli ja guassi, 33 x 26 cm. Turun taidemuseo.

kertaosuuden laatinut Tom Backmansson on taiteilijan pojanpoika, taistelumaalauksia tarkasteleva Marju Rönkkö taas järjestänyt aikaisemmin Backmanssonin teosten näyttelyn Kouvolan taidemuseoon ja venäjäntaitoisena myös hallitsee venäläiset lähteet. Marie-Sofie Lundströmin orientalisminä käsittelevä artikkeli pohjautuu väitöskirjatyön tuomaan laajaan tietämykseen taiteilijoiden matkoista, ja muotokuvia analysoiva Tutta Palin on oman väitöstutkimuksensa myötä profiloitunut juuri muotokuvamaalauksen merkittävimmäksi asiantuntijaksi meillä.

Hugo Backmanssonia lähestytään kirjassa ensin elämänvaiheiden, sitten akatemiaopintojen ja taistelumaalauksen lajityypin, tämän jälkeen orientalismin ja Pohjois-Afrikan kuvauksen ja lopuksi muotokuvien, erityisesti miesten ryhmäkuvien, kautta. Jos kirjan artikkelit lukee tässä loogisessa järjestyksessä, pääsee asteittain yhä syvemmälle Backmanssonin toimintaan ja tuotantoon. Taiteilija esittäytyy sikaria polttelevana, intohimoisesti shakkia harrastavana ja ruotsinkielisiin miesyhteisöihin orientoituneena sotilaana, jon-

ka elämästä ei puuttunut dramaattisia käänteitä, mutta myös monella tavoin kiinnostavana taiteilijana, jonka tuotanto on vain kaivannut oikeita kysymyksiä.

Tom Backmansson kertoo asiallisesti ja monin lainauksin isoisänsä elämänvaiheista, jotka tulee perinteisen elämäkerran tavoin käytyä kutakuinkin tarkkaan läpi: kotitausta, opiskelu Haminan kadettikoulussa, upseerinura Venäjällä, toiminta virallisena taistelumaalarina muun muassa Mantshuriassa Venäjän ja Japanin välisessä sodassa 1904–1905, matkustelu ja asuminen pitkiä aikoja Pohjois-Afrikassa. Intiimimpää puolta edustavat tarinat kahdesta avioliitosta; ensimmäinen vaimo oli oopperalaujatar Lydia Grüneisen, toinen englantilaissyntyinen Beryl Wheeler. Ihmisenä Hugo Backmansson kuitenkin jää hiukan etäiseksi ja arvoitukselliseksi samoin kuin omakuvissaan, joissa hän tarkastelee katsojaa sikaririn ja silmälasien takaa.

Taiteilijana Backmanssonista näyttäisi kirjan artikkelien perusteella piirtyvän varsin selkeäpiirteinen kuva. Marju Rönkkö selvittelee artikkelissaan opiskelua Pietarin taideakatemiassa ja taistelumaal-

lausta venäläisen maalaustaiteen lajina, jollaista meillä muuten aika heikosti tunnetaan. Olennaisimmaksi näyttäisi kuitenkin nousevan sotatoimialueella työskentelyn Backmanssonin taistelumaalauksiin aiheuttama muutos: asetelmalliset kohtaukset, joissa sodan todellisuus ei mitenkään tule ilmi, alkoivat saada rinnalleen ahdistavia kuolemannäkyjä. Taistelumaalaus jäi vähitellen syrjään, ja tilalle tulivat Tunisiassa ja Marokossa syntyneet henkilö- ja kaupunkikuvat, joita Marie-Sofie Lundström monipuolisesti analysoi ja taustoittaa. Hänen artikkelistaan avautuu eloisia näkymiä Pohjois-Afrikan kulttuuriin ja sen kuvaamisesta tapahtuneisiin muutoksiin, ja samalla lukija saa pienen rautaisannoksen orientalismin historiaa.

Viimeisessä, Tutta Palinin Hugo Backmanssonin muotokuva-maalausta tarkastelevassa artikkelissa palataan tavallaan takaisin lähtöruutuun, taiteilijan persoonaan, mutta kiintoisaa kiertotietä. Palinin käsittelyssä Backmanssonin monet pääasiassa miehiä kuvaavat ryhmämuotokuvat käännetään nurin kuin taskut, joiden sisältö paljastaa paljon omistajasta. Nämä Backmanssonin ryhmäkuvat kertovat siitä miesten yhdistys- ja klubimaailmasta, joka oli myös hänen ominta maailmaansa ja jossa miehisuus oli tietyllä tavalla normitettua. Ehkä juuri tämä Tutta Palinin homososiaaliseksi määrittelemä sisäänpäin kääntyvä maailma juuri on osaltaan syynä siihen, että Hugo Backmanssonin persoonasta jotain loppujen lopuksi tuntuu jäävän tavoittamattomiin.

Kirjoittaja on taidehistorian professori (emerita).